

שיבת הפתל - ירושלים
שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א
לפרשת חקת תשפ"ד¹
(בתוספת ובהרחבת הדברים על פי שיחות משנים שעברו)
"עלי באר" – באר התורה

"ומשם בארה" - באר חדשה

יש פסוק קשה בפרשת השבוע. הפסוק אומר: "ומשם בארה, הוא הבאר אשר אמר ה' למשה אסף את העם ואתנה להם מים" (במדבר כא, טז).

"משם", הכוונה בפשטות, מהמקום שבו חנו ישראל כרגע, וזהו נחל ארנון הנזכר מקודם (שם, יג). משם נסעו ישראל "בארה". ומה היא הבאר הזו - "הוא הבאר אשר אמר ה' למשה אסף את העם ואתנה להם מים".

והנה, הבאר היחידה המוכרת לנו בהקשר למהלך בני ישראל במדבר, היא בארה של מרים, וקשה לומר שלזה הכוונה כאן בפסוק, שכן לבארה של מרים לא היה מקום מסויים שבו היא היתה, אלא היתה הולכת עם ישראל במדבר לכל מקום שנסעו אליו, ואם כן מה הכוונה שישראל נסעו מנחל ארנון אל הבאר. והרי לא היה לה מקום מסויים.

ולפרש שהכוונה היא שישראל נסעו למקום שבו ניתנה להם הבאר, גם זה קשה מאד, ובלתי אפשרי. שהרי הבאר ניתנה לישראל בתחילת מסעם במדבר, סמוך למצרים, וכאן ישראל נמצאים כבר בסוף ארבעים שנה, במזרח ארץ מואב, רחוקים מאד מן המקום שבו ניתנה להם הבאר בתחילה. ואם כן, אי אפשר לפרש, שממזרח ארץ מואב, מעבר הירדן, נסעו עכשיו ישראל בחזרה לכיוון מצרים, אל המקום ששם ניתנה להם הבאר לפני ארבעים שנה. כי למה יסעו לשם? והרי הם עומדים להכנס לארץ ישראל, ואיזו תכלית יש לחזור עכשיו כל כך הרבה לאחור. ובכל זאת, רש"י מפרש, שהכוונה כאן היא לבארה של מרים. אך אין הכוונה שישראל נסעו מנחל ארנון אל בארה של מרים, כי זה בלתי אפשרי, כפי שהסברנו, אלא הכוונה היא לענין אחרי לגמרי, כפי שמבואר באריכות במדרש שהביא רש"י.

אבל ראשונים אחרים (אב"ע, רמב"ן ועוד) הסבירו כפשוטו, שאכן הכוונה כאן למסע של בני ישראל "משם" (מהמקום שהיו בו) אל מקום חדש שנקרא "באר". וביארו, שאין הכוונה לבארה של מרים, אלא לבאר אחרת, שלא נזכרה במקום אחר בתורה, ורק כאן התורה מרמזת אליה. וכן מרמזת התורה בקיצור על נס כלשהו שאירע עם באר זו. "ומשם בארה, הוא הבאר אשר אמר ה' למשה אסף את העם ואתנה להם מים... באר חפרוה שרים, פרוה נדיבי העם, במחזק במשענתם". ועל נס זה אמרו ישראל שירה: "אז ישיר ישראל את השירה הזאת, עלי באר ענו לה" (וכו' (שם, יז).

יתכן שנס זה נעשה, כדי להשלים מה שהיה חסר לישראל במי מריבה, הנזכרים לעיל בפרשה. שם ציוה ה' את משה: "קח את המטה, והקהל את העדה אפה ואתה ואתה אהיה, ודברתם אל הסלע לעיניכם ונתן מימיו" (לעיל כ, ה). אך משה לא דיבר אל הסלע, אלא היכה אותו במטה, ועל כך נענש: "יען לא האמנתם לי בהקדישני לעיני בני ישראל, לכן לא תביאו את הקהל הזה אל

הארץ אשר נתתי להם" (שם, יב). "אילו דברתם אל הסלע והוציא, הייתי מקודש לעיני העדה, ואומרים: מה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה מקיים דבורו של מקום, קל וחומר אנו" (רש"י שם). כדי להשלים את קידוש השם שהפסידו בני ישראל באותה פעם, עושה ה' נס נוסף, דומה, ומוציא להם מים באופן מופלא בלי שיצטרכו להכות בסלע ובלי שיצטרכו אפילו לדבר אליו. ה' מצוה למים לצאת, והם יוצאים. "אסף את העם ואתנה להם מים". ה' מעצמו מוציא להם מים, כדי שישראל לא יפסידו את קידוש השם שנחסר מהם במי מריבה.

"עלי באר" - שירה על התורה

ככיוון אחר לגמרי הלך בעל אור החיים הקדוש כאן, שביאר, שהבאר המוזכרת כאן איננה כלל באר מים כפשוטה, אלא הכוונה היא לתורה, שנמשלה למים (ב"ק פב, א).

אלא שאם כך, צריך להבין: הלא מתחילת ארבעים שנה ניתנה התורה לישראל, וא"כ למה הם שרים עליה רק עכשיו, ארבעים שנה אחרי שניתנה להם? מה קרה עכשיו, שגרם לישראל לומר שירה על התורה?

ועוד שאלה: למה לא נזכר גם משה בשירה הזו? בשירת הים כתוב, "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת" (שמות טו, א), ובשירת הבאר כתוב רק "אז ישיר ישראל את השירה הזאת". משה רבינו לא נזכר. למה?

שאלות אלו שאל כבר רש"י לפי פירושו, שהבאר הנזכרת כאן היא באר מרים. אבל תשובותיו לא מתאימות לפירושו של האוה"ח הקדוש, שהבאר הנזכרת כאן היא התורה, ולא בארה של מרים.

אולי מותר לומר את הדברים הבאים:

שלמה המלך אומר: "שְׁתֵּה מִיַּם מְבוֹרָךְ, וְנִזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךְךָ" (משלי ה, טו). מה כוונת הפסוק? וכי בא שלמה המלך ללמדנו מנין לשתות מים? מסבירים חז"ל, שכוונת הפסוק היא להורות דרך לאדם בלימוד התורה: "בתחילה שתה מבורך, ולבסוף - ונזללים מתוך בארךך" (ע"ז יט, א). הרי בור ובאר אינם שוים בתכונתם. בור מקבל מים מן החוץ - מגשם ומזרימת נהרות - ואילו הבאר מוציאה מים מתוך עצמה. אומרים אפוא חז"ל: בשלב ראשון - אדם צריך להיות כמו בור; לקבל תורה מאביו, מרבותיו ומן הספרים. אחר כך, לאחר שקלט הרבה תורה מן החוץ, מגיע תורו של השלב השני, להיות בבחינת "וְנִזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךְךָ" - לחדש בעצמו חידושים בתורה², ולהוסיף מעצמו על מה ששמע מרבותיו, שזוהי בחינת באר, המוציאה מים מתוך עצמה³.

והנה, הגמרא אומרת, שאין אדם עומד על דעת רבו אלא לאחר ארבעים שנה (ע"ז ה, ב). ממילא יש לומר, שעכשיו בסוף ארבעים שנה, הגיעו ישראל למצב של "עומד על דעת רבו", ועל כך הם אומרים שירה! הם שרים על כך שהתורה אינה עוד

למה? כי כל אדם הוא צלם אלקים. וכל שכן אם הוא בן תורה, או בן ישיבה, אז ודאי שצריך לכבדו בלי סוף. רק להזהר שלא להפוך את היוצרות ולחשוב קודם כל על הכבוד של עצמי. "לי מגיע כבוד, כי אני צלם אלקים". לעצמי אני צריך לדעת שאני עפר ואפר, אָנִי ואפס. הכבוד של השני, זה צריך להדריך אותי, וזו צריכה להיות המטרה, אבל לא הכבוד של עצמי.

לפעמים אדם חושב, שיהיה לו יותר כבוד אם לאחרים יהיה פחות כבוד, שאז יחשיבו אותו יותר. וזו טעות. כמה שלאחרים יהיה יותר כבוד - יהיה גם לך יותר כבוד. כדאי להיות אחד מתוך קבוצה של שרים, ולא אחד מתוך קבוצה של קבוצנים. אם אתה מבין שהחברים שלך הם שרים ונכבדי ארץ, אז גם אתה מכובד. אך אם אתה מסתכל על השני כאין ואפס, אז גם אתה אין ואפס. הכבוד של השני לא פוגם בכבוד שלך. אדרבה, כמה שאני מכבד את השני, גם לי נוסף כבוד.

"בְּאוֹ הַשְּׁבוֹן" - חֲשׁוֹן לְטוֹחַ אֲרוֹן

יש עוד פרשה בפרשתנו, שגם אותה חז"ל מוציאים מפרשתי ומפרשים אותה במובן רוחני. הפסוק אומר: "עַל פֶּן יֵאמְרוּ הַמְּשָׁלִים בְּאוֹ הַשְּׁבוֹן, תִּבְנֶה וְתִכּוֹנֶן עֵיר סִיחּוֹן" (במדבר כא, כז). בפשטות הכונה היא, שהמושלים, בלעם ובעור, אמרו משלים שסיחון ינצח את מואב, ושתבנה ותכונן עיר סיחון. אבל חז"ל הוציאו מקרא זה מידי פשוטו, ודרשו: "עַל פֶּן יֵאמְרוּ הַמְּשָׁלִים - אלו המושלים בְּיִצְרָם". ומה הם אומרים? - "בְּאוֹ הַשְּׁבוֹן. בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שְׂכָרָה, ושכר עבירה כנגד הפסדה" (ב"ב עח, ב).

והנה, חז"ל בארו בדרשה זו מי הם הַמְּשָׁלִים, וכן בארו מה פירוש דברי המושלים 'בְּאוֹ הַשְּׁבוֹן'. ואולם, חז"ל לא בארו לנו את המילים הראשונות שבפסוק - "עַל פֶּן". מה פירוש "עַל שְׂכָרָה"? כלומר: כיצד נובע הענין של "בְּאוֹ הַשְּׁבוֹן" מן הענין שנזכר לפניו? הרי בפסוקים הקודמים מדובר על מלחמת ישראל בסיחון. וא"כ מה שייך לומר אחרי זה, "עַל פֶּן יֵאמְרוּ הַמְּשָׁלִים ביצרים, בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שְׂכָרָה, ושכר עבירה כנגד הפסדה"? מה הקשר בין מלחמת ישראל בסיחון לענין זה?

צריך לומר, שחז"ל לא ביארו את המילים "עַל פֶּן", כיון ששני הענינים קשורים ביניהם באופן פשוט, וכל אדם מבין כבר מעצמו, איך נובע הענין השני מהענין הראשון. וכך הוא ביאור הדברים: הענין שעליו מדובר תחילה הוא, ש"סִיחּוֹן מְלֶךְ הָעָמֻרִים... נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרְאשׁוֹן, וַיִּקַּח אֶת כָּל אֲרָצוֹ מִיַּד" (במדבר כא, כו), ואז באו ישראל וכבשו את אותה ארץ מידי של סיחון. נתאר לעצמנו: מה היתה תגובת הבריות כשסיחון ניצח את מלך מואב? ודאי אמרו, "אה! איזו הצלחה! איזה ניצחון מזהיר לסיחון מלך האמורי!"... ואולם מה היתה האמת? האמת היתה, שמה שה' נתן את ארץ מואב לאמורי, כלל לא היה עבור האמוריים, אלא עבור ישראל, שהרי לישראל היה אסור להלחם במואב, שנאמר: "אַל תִּצַּר אֶת מוֹאָב וְאֵל תִּתְּנֶהּ בְּיָדְךָ" (דברים ב, ט), לכן שלח ה' את סיחון לכבוש את מואב, וע"י זה הותר לישראל לכבוש את ארץ מואב מיד סיחון, [כמו שאמרו חז"ל: "עמון ומואב טְהָרוּ בסיחון" (חולין ס, ב), שע"י שכבש סיחון את ארץ מואב מהמואבים, הותר לישראל לכבוש ארץ זו מיד סיחון].

בבחינת "בור" אצלם, להיות לימודה מבוסס רק על שיעורים שהם שומעים ממש אהרן והזקנים, אלא מעתה היא בבחינת "בְּאָר" אצלם. הם מרגישים שהם יכולים כבר לחדש בעצמם חידושים בתורה. ממילא הם אומרים שירה על כך - "עַלִי בְּאָר" - שהגענו לבחינת "בְּאָר"⁴. כמובן, לא כולם הגיעו למדרגה שווה. היו "מחדשים" גדולים, והיו "מחדשים" קטנים. אבל בסך הכל, כלל ישראל הגיע כאן למדרגת "באר", כל חד לפום דרגא דיליה, ועל זה הם אומרים שירה.

זו גם הסיבה לכך, שרק ישראל אומרים כאן שירה, ולא משה. אצל משה, כבר בתחילת ארבעים שנה היתה התורה בבחינת באר. כבר אז ידע להבין ולחדש חידושים בתורה. לכן אין לו סיבה לומר שירה עכשיו. ובאמת, בתחילת ארבעים שנה, יתכן שאמר שירה. חז"ל הרי אומרים, שבמתן תורה צויה ה' על משה רבינו לומר שירה על התורה⁵ (עי' ערכין יא, א-ב, וברשי" שם ד"ה על עסקי קול). אלא שלא פוּרַשׁ בגמרא, איזו שירה אמר משה רבינו על התורה. ולפי דרכנו יתכן לומר, שהשירה שאמר משה רבינו היא השירה הזאת - "עַלִי בְּאָר עָנּוּ לָהּ" (או שירה דומה לזו). כי הוא השיג מיד במתן תורה את בחינת ה"בְּאָר", ואילו ישראל השיגו זאת רק בסוף ארבעים שנה. אולי מותר לומר פשט כזה.

"וּמִמִּתְּנָה נַחְלִיאֵל, וּמִנַּחְלִיאֵל בְּמוֹת"

ומה אומרים ישראל בשירה? - "וּמִמִּתְּנָה בְּמוֹת" (במדבר כא, יח). שאם אדם משים עצמו כמדבר זה, שהכל דשין בו - תורה ניתנת לו במתנה (עירובין נד, א). כלומר, שיעשה עצמו הפקר כמדבר. לא להקפיד על הכבוד שלו, ולא על העצמיות שלו, אלא כפי שדרשו חז"ל על הפסוק שהזכרנו, "זֹאת הַתּוֹרָה, אֲדָם פִּי בְּמוֹת בְּאֵהָל", "אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה". שישתדל לקחת מן העולם הגשמי כמה שפחות⁶ (כמו מת, שאינו נוטל מן העולם כלום). שלא יחפש תענוגות וכד', אלא יתמסר כל כולו לתורה. כשאדם נוהג כך, מפקיר את תאוותיו ואת רצונותיו למען התורה, אז "מִמִּתְּנָה" - זוכה להשיג את התורה ולקבל אותה במתנה, כפי השיעור שעשה עצמו מדבר.

עוד נאמר בשירה, "וּמִנַּחְלִיאֵל, וּמִנַּחְלִיאֵל בְּמוֹת" (במדבר כא, ט). שכיון שלמד תורה וקיבלה במתנה - נחלו א-ל, והוא עולה לגדולה (עירובין נד, א). במצב זה, לאחר שעלה לגדולה, אם הוא מגיס לבו (מתגאה) - הקב"ה משפילו, שנאמר: "וּמִבְּמוֹת - הִנְיָא" (במדבר כא, כ). הוא יורד לגיא. כי גאוותו מוכיחה עליו, שהוא לא מכופף את עצמו לתורה, אלא להפך - מכופף את התורה לעצמו, ומשתמש בה ככלי להשגת כבוד וגדולה. [ובכל זאת, אומרת הגמרא, שאם הוא חוזר בו - הקב"ה חוזר ומגביהו, שנאמר "כָּל גֵּיָא יִנְשָׂא" (ישעיהו מ, ד)].

מורי ורבי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל היה אומר, שכבוד הוא דבר טוב. אבל למה הוא טוב? - רק בשביל לתת אותו לאחרים. לא בשביל לקחת אותו לעצמך. כך היה גם נוהג למעשה. היה בורח מאד מן הכבוד, אבל לאחרים היה משתדל לתת את כל הכבוד שרק אפשר. היה אומר תמיד, שאדם צריך לדעת, שכבוד הוא הבל הבלים. אין לו שום ערך. במה דברים אמורים? - בְּכַבּוּד עצמו! כבוד לעצמי הוא הבל הבלים. אבל לתת כבוד לזולת - זהו ענין שהוא ברומו של עולם, ויש להזהר בו עד מאד!⁷ לדעת שכל יהודי הוא איש נכבד מאד, וצריך לכבדו בכל האפשרות.

להיות לנו בכל חיי עולם הזה, היא התורה. כמה שיותר תורה, וכמה שיותר מצוות, ולא כמה שיותר לאכול ולשתות וליהנות מעניני עולם הזה. אפילו אם אני אוכל כשר, אבל סוף סוף זה רק תאוות עוה"ז. התקל'ס היא להכין את עצמנו לחיי עוה"ב, להיות מהמושלים ביצורם, שמחשבים חשבוננו של עולם.

ויש גם חשבונות שלא כדאי לחשב אותם. הרמב"ם אומר: "כל איש ואיש מכל באי העולם, אשר נדכה רוחו אותו, והבינו מדעו להבדל לעמד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעת את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלקים, ופרק מעל צנארו על החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם - הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונתלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו, כמו שזכה לפתנים וללוים" (רמב"ם הלכו שמיטה ויובל פי"ג הי"ג). הרי, שמי שפורק מעליו את "עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם", ועוסק בתורה ובעבודת ה' בלבד, בלי לרדוף אחר עניני עולם הזה - זוכה לעזר אלקי מיוחד. כמו שה' דאג לשבט לוי ונתן להם מעשר ואמר להם "אני חלקך ונתתך בתוך בני ישראל" (במדבר יח, כ), כך ה' דאג למי שמתמסר ללימוד תורה⁹. הוא בבחינת שבט לוי, הוא דבוק בה' אלקי ישראל, ה' הוא נחלתו, והוא לא זקוק לנחלה נוספת של עולם הזה. אמנם אני לא אומר לוותר על נחלה בארץ ישראל כמו שבט לוי, נחלה בא"י היא בעצמה חתיכת עוה"ב, כפי שהזכרנו כמה פעמים בשם האבן עזרא, "כי מעלה גדולה יש לארץ ישראל, ומי שיש לו בה חלק - חשוב הוא כחלק עולם הבא" (אב"ע בראשית לג, יט), אבל המטרה של א"י היא בשביל לעבוד את ה' וללמוד תורה, לא למטרות אחרות.

המשורר אומר, "ניתן להם ארצות גוים ועמל לאמים יירשו, בעבור ישמרו חקיו ותורתיו ינצרו" (תהלים קה, מד-מה). שכל המטרה של א"י היא בשביל ללמוד תורה ולקיים מצוות, כפי שמסבירים רש"י בקיצור (דברים יא, יח) והרמב"ן באריכות (ויקרא יח, כה)¹⁰, המקום האמיתי לקיום המצוות כולן, אפילו אלו שאינן תלויות בארץ (כמו שבת ופסח ותפלין ומזוזה), הוא רק בארץ ישראל¹¹, ומה שמקיימים אותן גם בחוץ לארץ הוא רק בבחינת "הצבי לך צינים" (ירמיהו לא, כ), לזכירה בעלמא, כדי שלא נשכח איך מקיימים אותן בארץ¹². זו מטרתה של ארץ ישראל, שנוכל לעבוד כאן את ה', עד ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

ממש התקיים בסיחון הפסוק "בפרח וישעים כמו עשב, ויציצו כל פעלי אגן - להשמדם עדי עד" (תהלים צב, ח). כל התקומה של הרשע וכל מה שהוא מציץ ופורח, זה רק כדי "להשמדם עדי עד"; כדי שישאל, ה"צדיק פתמו יפרח" (שם, ג), יקבל את ארצו. לא מפני שיש ערך עצמי לסיחון ולממלכתו, אלא כל כוונת ההשגחה היא שישאל יקבלו את מה שסיחון כבש ממואב.

זהו שאמר הכתוב מיד אחר כך, "על כן יאמרו המשלים באו חשבון". כלומר: על כן - על אותה מלחמה שנלחם סיחון במואב (רש"י) - יאמרו המשלים באו חשבון, שכן ממלחמה זו ניתן להסיק, שאין להעריך מאורעות על פי מבט לטווח קצר, אלא רק על פי מבט לטווח ארוך. בטווח הקצר היה נראה שהנצחון על מואב הביא פריחה לממלכת סיחון, אבל בטווח הארוך התברר, שתכליתו של נצחון זה היתה לתת את ארץ מואב לישראל, ולא לאמורי.

ומכאן, שכך ראוי שיהיה המבט גם בתחום הרוחני: לא להסתכל לטווח הקצר - שלפעמים אני מרויח בעולם הזה מן העבירה - אלא לטווח הארוך, של ההפסד שיהיה לי מזה בעולם הבא, (ולפעמים גם בעולם הזה, בזמן מאוחר יותר). לא להתפעל ממה שאני רואה כרגע, אלא לחשוב מה יצא לי ממעשה זה בטווח הארוך. לחשב הפסד מצוה (בטווח הקצר) כנגד שכרה (בטווח הארוך), ושכר עבירה (בטווח הקצר) כנגד הפסדה (בטווח הארוך).

חשבונות שלא כדאי לערוך אותם

בהמשך השירה כתוב, "ונשים עד נפח אשר עד מידכא" (במדבר כא, ל). דורשים חז"ל, "ונשים עד נפח" - עד שתבוא אש שאינה צריכה ניפוח - כלומר, אש של גיהנם, שבוערת מעצמה ואינה צריכה ניפוח - ותדאיב נשמתן של הרשעים [וזהו "עד מידכא"] (ב"ב עט, א). חשבתי, איפה כתוב כאן בפסוק "אש" מי שראה בחומש את הפסוק הזה, יכול לומר איפה כתוב כאן אש. כתוב "אשר עד מידכא", ועל הרי"ש של תיבת "אשר" יש נקודה. וכלל נקוט בדינו, "כל מקום שהכתב רבה על הנקודה - אתה דורש הכתב" (רש"י בראשית יח, ט). ממילא לפי זה, כיון שיש נקודה רק על הרי"ש, דורשים את ה"אש" בלי הרי"ש⁸ - עד שתבוא "אש" שאינה צריכה ניפוח, שזו האש של הגיהנם, ותדאיב את נשמתן של הרשעים. זה הסוף של מי שהולך אחרי יצרו ולא מושל בו, שאש הגיהנם תאכל אותו.

אבל מי שעושה חשבון, ועושה את החשבון הנכון, מבין שהתורה היא העיקר, ושכדאי לעסוק בתורה, ולא בעניני עולם הזה. אמנם מוכרחים לעסוק גם בעניני עולם הזה, כי צריך לחיות, אבל המחשבה העיקרית והמטרה העיקרית שצריכה

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושנתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' ק"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת חקת: "זאת התורה אדם כי ימות באהל" (במדבר יט, יד). [אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה (ברכות סג, ב)] ⇔ "על כן יאמרו המשלים באו חשבון" (שם כא, כז). [המושלים - אלו המושלים ביצורם; בואו חשבון - בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה (ב"ב עח, ב)]. הקשר הוא: צריך לחשב חשבוננו של עולם, שכר מצוה והפסדה, לכן ימית עצמו בעסק התורה.

קשר נוסף: "ושרף את הפרה... את ערה ואת בשרה ואת דמה על פרישה ושרף" (שם יט, ה) ⇔ "ויפכו אתו ואת בניו ואת כל צממו, עד בלתי השאיר לו

- שָׁרִיד" (שם כא, לה).
- קשר נוסף: "וְשָׁרִף אֶת הַפָּרָה לְעֵינָיו... עַל פְּרִשֵׁה יִשְׂרָאֵל" (שם יט, ה) ⇔ "כִּי אֲשֶׁר יִצְאָה מִחֶשְׁבוֹן, לְהִקְבָּה מִקְרָנֶיךָ סִיחֹן, אֲכַלְהָ עַר מוֹאָב" (שם כא, כח).
- קשר נוסף: "אֲשֶׁר לֹא עָלָה עֲלֶיךָ עַל" (שם יט, ב) ⇔ "וַיִּפְּנוּ וַיַּעֲלֶה הַרְרָף הַבְּשָׁן" (שם כא, לג).
- קשר נוסף: "אֲשֶׁר לֹא עָלָה עֲלֶיךָ עַל" (שם יט, ב) ⇔ "וַיִּנְיָרְם, אֲבָד חֶשְׁבוֹן" (שם כא, ל), פירוש: "וַיִּנְיָרְם - מלכות ועול שהיה למואב בחשבון אבד משם... ניר לשון מלכות ועול וממשלת איש". ע"ש.
2. ובגדר הענין מה הם "חידושי תורה", כתב הגר"ח מוולוז'ין ז"ל כך: "חידושי תורה נקרא כל מה שלומד יותר ומתבררים הדברים ומחווירים אצלו, כל זמן שאתה ממשמש אתה מוצא בהם טעם. וכשמרבה לחזור, מתבארים בזה טעמים ופירושים שנתחדשו, וזה נקרא חידושי תורה, בין שהו א ומחַדֵּשׁ או אַחַר, רק שיצא הדבר לאור" (כתר ראש אות נ"ו).
3. איתא במדרש: "ארבעים ושמונה פעמים כתיב בתורה בְּאֵר, כנגד ארבעים ושמונה דברים שנקנה במ התורה" (שהש"ר ד, טו). ומשמע, שכל מידה מארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם (אבות פ"ו מ"ה) היא באר בפני עצמה, ומביאה את האדם להשגות חדשות בתורה, ולאפשרויות חדשות לחדש חידושים בתורה, מה שלא היה יכול לחדש בלי אותה מידה מסויימת, וכמו שכתב החזו"א באגרותיו (ח"א סי' ד'): "כל המוסיף בקנינים שהתורה נקנית בהם, מוסיף ידיעה יותר ברורה, וטועם נעימות הצפונות אשר היו בעילום וְהֶסְתֵּר טַרְם עֲמֵלוֹ". וכן כתב בהמשך דבריו שם: "וכל המרבה בקניני התורה - מרבה תורה". ומשמע שכלל שיש בידיו יותר מן המידות הללו, כך הולכת ומתעלה איכות קנינו בתורה.
4. ועי' ב"העמק דבר" לנצי"ב זצ"ל (במדבר כא, א ב"הרחב דבר") שכתב, שתיבת "בְּאֵר" יסודה מהפסוק "בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֵר צֶרֶף מוֹאָב הוֹאֵל מִשֶׁה בְּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (דברים א, ה), "שלימד שם משה לישראל פלפולה של תורה, איך כל הקבלות בתורה שבעל פה מרומז בדקדוקי המקרא ע"פ י"ג מידות והויות התלמוד. והתועלת מזה הלימוד הוא, שאפשר להוסיף לקח בכל עת, ונעשית כמעין המתגבר". וזה היה בסוף ארבעים שנה שהיו במדבר, כמבואר בפסוק (שם, ג), והוא בחינת ה"בְּאֵר" שנתבארה כאן. וע"ש שזהו ענינה של תורה שבעל פה, שע"י כח הפלפול אפשר להוסיף לקח בכל עת, ונעשית כמעין המתגבר. [וכתב ב"אור גדליהו" (חקת, אות ג'), דעל פי זה יש לפרש את דברי האבן עזרא שכתב, שמה שכתוב בתורה הוא רק "תחילת השירה, ולא נכתבה כולה" (אב"ע במדבר כא, יז). די"ל, שכיון שיסוד השירה הוא על תורה שבע"פ, כנ"ל, לכן לא נכתבה כולה, אלא נשארה בחלקה בבחינת תורה שבעל פה. וכתב עוד, דלפ"ז יש לבאר מה שלכאורה קשה, הלא מבואר בגמרא שכל השירות כולן נכתבות אריח על גבי לבנה (מגילה טז, ב), ולמה שונה שירה זו שנכתבה כמו שאר התורה. וכתב די"ל, דכיון שיסוד שירה זו הוא על תושבע"פ, לכן אין בה דיני כתיבה" גמורים, ונשארה לגבי פרט זה כתושבע"פ, שאין בה דין "אריח על גבי לבנה", כמובן].
5. בגמרא הובאו כמה ילפותות, מנין ידעינן שנצטוו הלויים לשיר במקדש (שלא נאמר דבר זה במפורש בתורה). ואחת הילפותות שהביאו לזה היא ממה שנאמר במתן תורה, "מִשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹקִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל" (שמות יט, יט), ודרשו חז"ל: על עסקי קול (ערכין יא, ב). "שהיה מצוהו לשורר, לפי שמשוה לוי היה" (רש"י). וכבר הקשה על זה מהר"ם גאלנטי (בספרו קרבן חגיגה סי' ל"ז, דף י"ח ע"ג) מה שייכות יש במתן תורה לצוות על שירת הלויים (וע"ש מה שכתב בזה ג' תירוצים). וכנראה שהרב שליט"א תירץ על קושיא זו, שהציווי היה באמת לשיר על התורה, אלא שלמדו מכאן אסמכתא לשירת הלויים.
6. עי' ברמב"ם שפירש כן (הלכ' תלמוד תורה פ"ג הי"ב).
7. וכמו שכתב הגאון רבי ישראל מסלנט זצוק"ל: "זה כלל גדול במדות, שרוב מדות הטובות, המה רק כמה שנוגע להאדם בעצמו. אכן כמה שנוגע לחבירו - החוב להשתמש בכל עוז בהפוכה. כמו לברוח מן הכבוד, היא מדה יקרה, כמאמר ז"ל (אבות פ"ד מכ"א) כי תאות הכבוד תוציא את האדם מן העולם. אכן כמה שנוגע לחבירו אמרו רז"ל (שם מ"א), איזהו מכובד - המכבד את הבריות" ("אור ישראל" סי' ל' ד"ה והיותו). וע"ש דוגמות נוספות לזה במידות אחרות.
8. ורבינו גרשום בפירושו לגמרא שם (נח, ב) פירש, שיצאה לחז"ל ה"אש" בפסוק זה מתיבת "וַיִּנְיָרְם", שהיא דומה לאש.
9. וכתב מרן הגרי"ז זצ"ל (פרשת חיי שרה) בשם הגר"א, שמקור דברי הרמב"ם הוא בדברי רשב"י, שאמר (ברכות לה, ב): "אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, מלאכתן נעשית על ידי אחרים". ואף שאמרו בגמ' (שם) הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, ומשמע שאין הלכה כרשב"י אלא כרבי ישמעאל שחלק עליו ואמר (שם): לפי שנאמר (יהושע א, ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפניך, יכול דברים ככתבן? תלמוד לומר: ואספת דגן - הנהג בהן מנהג דרך ארץ; מכל מקום גם מידתו של רשב"י מידה היא, ואם בא איש מכל באי עולם לנהוג בדרך זו אינו צריך לשום דבר בעולם הזה, כי ה' יזכה לו כבר בלי שום השתדלות מצידו, ואף רבי ישמעאל (החולק על רשב"י) מודה לזה שאם יבוא אדם לנהוג בדרך גבוהה זו מן הסתם הוא מאלו שעושין רצונו של מקום, ולכן יסייעו בידו מן השמים. ורק לרבים א"א להורות כן, שכמו שדקדק הג"ר חיים מוולוז'ין ב"נפש החיים" וכתב: "הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, היינו רבים דוקא, כי ודאי שלכלל ההמון כמעט בלתי אפשר שיתמידו כל ימיהם רק בעסק התורה שלא לפנות אף שעה מועטת לשום עסק פרנסת מזונות כלל, ועל זה אמרו באבות (פ"ב מ"ב), כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה. אבל יחיד לעצמו שאפשר לו להיות אך עוסק כל ימיו בתורתו ועבודתו ית"ש - ודאי שחובה מוטלת עליו שלא לפרוש אף זמן מועט מתורה ועבודה לעסק פרנסה ח"ו, וכדעת רבי שמעון בן יוחאי" (נפש החיים ש"א פ"ח). והוה המקור לדברי הרמב"ם. [וכן ב"ברכת שמואל" (קידושין סי' כ"ז ס"ק ו') כתב בשם רבו הגר"ח, שהרמב"ם פסק כרשב"י]. והוא כל זה גם במשנ"ב (בביאור הלכה סי' קנ"ו).
10. ועי' שו"ת הרשב"א (ח"א סי' קל"ד) שגם הוא כתב כן. וכן משמע בחינוך, שכתב על א"י: "כי שם עיקר הכפרה, ושם הקרבנות, ועיקר הכל בה" (חינוך מצוה שס"ד).
11. ובדברי הרמב"ן בפרשת ואתחנן מצונו נקודת חידוש נוספת בענין זה. דהנה משה אומר שם לישראל, "רְאֵה לְמַדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים פְּאֲשֶׁר צִוִּיתִי אֱלֹהִי, לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקִרְבְּךָ הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִתְּךָ פְּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ד, ה). ונתקשה שם הרמב"ן, למה נאמר "לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקִרְבְּךָ הָאָרֶץ", והרי הרבה מצוות יש שחיובן גם בחו"ל! ופירש הרמב"ן (בפירוש שני), שמשוה אמר כן, כיון "שעיקר המצוות כולן - בארץ". [ומציין למה שכתב באריכות בענין זה בויקרא יח, כה]. והנה, בפסוק הרי נזכרו "חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים". ומבואר אפוא, שלא רק חוקים, שהם גזירות מלך, (כגון איסור אכילת חזיר ואיסור לבישת שעטנז), עיקר חיובם בארץ, אלא אפילו משפטים, שהם מצוות שהשכל מחייב אותן, כגון גזל ושפיכות דמים (עי' יומא סז, ב ורש"י שם ד"ה משפטי), גם הם עיקר חיובם בא"י.
12. כמובן, אין הכוונה שאין חיוב מן התורה לקיים מצוות בחו"ל. אלא הכוונה היא, שביחס לא"י, עבודת ה' בחו"ל היא רק בבחינת הַצִּיבֵי לָךְ צִיָּים". [והנה, יש מצוות שחיובן לא התחיל במתן תורה, אלא רק משנכנסו ישראל לארץ, אע"פ שהן מצוות שאינן תלויות בארץ (עי' רמב"ן דברים א, א). ויתכן שהסיבה לכך היא, מפני שעיקר קיום התורה הוא רק בא"י, ולכן כל עוד לא נכנסו ישראל לארץ, לא חלה עליהם חובת מצוות אלו כלל].